

מסורת הש"ס
 א. (כל הענין) שבת קמה, ב. משנה כתובות כב, א. ג. (הכלל) דמאי פ"י מ"א. כתובות שם טו, א. יח, ב. ירושלמי תרומות פ"ט ה"א. תוספתא דמאי פ"א ד. שם ו. שם מע"ש פ"ה יג. שם כתובות פ"ב ב. שם ב"מ פ"א י. שם תהרות פ"ח ה. ד. כתובות כז, ב. (כל הענין). ב"מ פ"א, ב. ה. (הענין) יבמות קטו, א. כתובות כז, ב. קדושין ס"ד, ב"מ פ"א, ב. ב"ב ה"ב, ו"א, לא, א. לב, ג, לב, בכורות לו, א.
 ו. כתובות שם. ב"מ שם. ב"ב לא, א. לג, ב.

גרסות
 לאחזוקינהו בכת"מ ועוד: לאחזוקי.
 רב אסי ברוב כתיב: רב אתי ויש בכת"מ: רב אתי. לעדות אשה ברוב כתיב: לעדות אשה בלבד. כשרה לה בכת"מ ועוד: כשרה בלבד. כשר בכת"מ: שרי לעדות בכו. הפה שאסור הוא בש"מ: הפה שאסור הוא הפה שהתיר. דניכר בכת"מ מלה זו חסרה. ואתא ואמר ליה בכת"מ: אמר ליה אין ויש: כי הדר אמר ליה. ומיהו מיא לא הוה בכת"מ, בש"מ ועוד נוסף: ומית חמרא. התם ודאי שדי בכת"מ: הכא ודאי שדי. חששא בכת"מ ועוד: חשש דרבנן. רבא זוטרי בכת"מ: רבא זוטרי.

א"ש"ם
 רב אסי (אתי) שלשה חכמים ידועים לנו בשם אסי: האחד, בן הדור הראשון לאמוראי בבל, השני, ר' אסי, מתלמידי של ר' יוחנן, חבירו של ר' אמי. וכאן מדובר באמוראי בן הדור השני לאמוראי בבל, חבירו ותלמידו של רב אסי, שזן ונחלק עמו בעניינים שונים. מסופר עליו במקום אחר שהוא בירך את ברכות הנשואין בחתונתו של בנו של רב אסי, מר בר רב אשי (כתובות ח, א). אף שבדפוסי התלמוד החדשים הוא קרוי רב אסי, גרסה בכתבי היד ובדפוסיים שהרי ידוע שהכהנים מטילים בכוור: ורווחים: הכי השתא [כך אתה משהו]? התם ודאי איכא מ"א [שם ודאי יש מ"א] בדרך נהר פקוד, וכנגד זה לא תועיל הסברה של "מה לו לשקר". ואילו כאן, האפשרות דאישרי ביה מומא [שהטיל בו מום] — חששא [חשש] בלבד אמרינן [אומרין אנו] "מה לו לשקר". מסופר, יתיב [יושב הית] רבינא וקאמר להאי שמעתא בלא גברא [ואומר את ההלכה הזו שאמר ר' אילעא לגבי הככוור בלא שם א"ש]. אלא בסתם, אמר ליה [לן] רבא זוטרי [הקטן] (להבדילו מרבא המפורסם) לרבינא: אנן משמיה [אנו משמו] של ר' אילעא מתנינן לה [שונים אנו אותה].

השיב לו אביי: אימר דאמר [אומר שאומר] ר' מאיר שהכהנים חשודים על הטלת מום בככוור, לענין חששא [חשש]. שלא לסמוך עליהם בענין זה. אבל לאחזוקינהו [להחזיק אותם] בוודאות כעובדי עבירה מי אמר [האם הוא אומר]? איבעיא להו [ונשאלה להם שאלה ללומדים]: עד מפי עד, מהו להיות כשר לעדות בכור, להעיד בשמו של אדם אחר שמום שבככוור זה לא הוטל בו בכונה? רב אסי אסר, ורב אשי שרי [התיר]. אמר ליה [לן] רב אסי לרב אשי, והא תנא דבי [נהרי שנה החכם מבית מדרשו] של החכם מנשה בבריייתא: אין עד מפי עד כשר אלא לעדות האשה, להעיד שבעלה מת. אבל לא לכל עדות אחרת! אמר לו: תני [שנה] ותקן: אין עד מפי עד כשר אלא לעדות האשה כשרה לה בלבד, והרי אשה כשרה להעיד על מומי הככוור. מסופר, רב יימר אכשר [הכשיר] עד מפי עד בככוור, קרי עליה [קרא עליו] מרימר בלשון גנאי: "יימר שרי בוכרא" [מתיר בכורות]. ומסכמים: והלכתא [והלכה]. עד מפי עד כשר לעדות בכור.

ועוד בענייני עדות בכור, אמר ר' אילעא: לא היו מוחזקין בו בבעל חיים שהוא בכור, ובא כהן אחד ואמר שהוא בכור ומומו עמו, שלא הוטל בו בכונה — נאמן, ויכול החכם להתיר לשותטו. ושואלים: מאי קא משמע לן [מה השמיע לנו ר' אילעא בכך]. שאומרין אנו: הפה שאסור הוא הפה שהתיר, וסומכים עליו? הלא תנינא [שנינו] כבר דבר זה במשנה: האשה שאמרה "אשת איש הייתי וגרושה אני" — נאמנת, שהפה שאסר, שאמרה שהיא אשת איש — הוא הפה שהתיר, שאמרה שאיננה נשואה כעת! ורווחים, מהו דתימא [שתאמר]: התם [שם] הוא ססומכים על דבריה, משום דאי בעיא לא אמרה [שאם היתה רוצה להינשא בחיי בעלה לא היתה אומרת] שהיא אשת איש, ויכולה היתה להינשא. אבל הכא [כאן], לענין [ככוור] דלא סגינא דלא אמרה [שאם רצונו לשחוט את הככוור אינו יכול שלא לומר] לחכם שבכוור הוא, לפי שקדשים בחוץ לא אכיל [אין אדם אוכל] בלי שיאמר לו החכם שבעל מום הוא, אימא [אומר] שלא הפה שאסר הוא, על כן קא משמע לן [משמיע לנו] ר' אילעא שאף במקרה זה הוא נאמן, ומדוע? דאי משום הכי [שם משום כן], משום אכילת קדשים תמימים בחוץ אתה אומר שהוא בא לפני חכם — הרי יכול היה שלא להיזקק לחכם שיתיר לו, הוה שדי ביה מומא דניכר ואכיל ליה [שהיה מטיל בו מום הניכר ואוכל אותו]. בלא להראותו כלל לחכם. מתקיף לה [מקשה על כך] מר בר רב אשי: מאי שנא מההוא גברא דאוגר ליה חמרא לחבריה [מה שונה הדבר מאדם אחד שהשכיר לו חמור לחבירו]. ואמר ליה [לן]: לא תיזיל באורחא [אל תלך בדרך] של נהר פקוד, דאיכא מ"א [יש שם מ"א] והחמור עלול להחליק וליפול, זיל באורחא [לך בדרך] של נרש, דליכא מ"א [שאינו שם מ"א]. והשוכר אזיל באורחא [הלך בדרך] של נהר פקוד, שלא כדעת המשכיר, ומית חמרא [ומת החמור]. ואתא ואמר ליה [ובא ואמר לן] למשכיר: באורחא [בדרך] של נהר פקוד אזיל [הלכת]. ומיהו מיא לא הוה [ומכל מקום מים לא היו], ולא משום כך מת החמור. ואמר רבא: במקרה זה אפשר להאמין לו, שהרי מה לו לשקר, כי אי בעי אמר [אם היה רוצה לשקר היה יכול לומר]: באורחא [בדרך] של נרש אזיל [הלכת]. ואמר אביי: אין להאמינו על כך, מפני שאת הנימוק של "מה לו לשקר" במקום שיש עדים המכחישים את דבריו לא אמרינן [אין אנו אומרין]. והרי הכל יודעים שיש מים בנהר פקוד, וכאילו העידו עדים בפנינו על כך. ואף לענין הככוור, כאשר הכהן טוען שמום שבו נפל מאליו — אין לסמוך על ההנחה שאינו צריך לשקר, שהרי ידוע שהכהנים מטילים בכוור: ורווחים: הכי השתא [כך אתה משהו]? התם ודאי איכא מ"א [שם ודאי יש מ"א] בדרך נהר פקוד, וכנגד זה לא תועיל הסברה של "מה לו לשקר". ואילו כאן, האפשרות דאישרי ביה מומא [שהטיל בו מום] — חששא [חשש] בלבד אמרינן [אומרין אנו] "מה לו לשקר". מסופר, יתיב [יושב הית] רבינא וקאמר להאי שמעתא בלא גברא [ואומר את ההלכה הזו שאמר ר' אילעא לגבי הככוור בלא שם א"ש]. אלא בסתם, אמר ליה [לן] רבא זוטרי [הקטן] (להבדילו מרבא המפורסם) לרבינא: אנן משמיה [אנו משמו] של ר' אילעא מתנינן לה [שונים אנו אותה].

השיב לו אביי: אימר דאמר [אומר שאומר] ר' מאיר שהכהנים חשודים על הטלת מום בככוור, לענין חששא [חשש]. שלא לסמוך עליהם בענין זה. אבל לאחזוקינהו [להחזיק אותם] בוודאות כעובדי עבירה מי אמר [האם הוא אומר]? איבעיא להו [ונשאלה להם שאלה ללומדים]: עד מפי עד, מהו להיות כשר לעדות בכור, להעיד בשמו של אדם אחר שמום שבככוור זה לא הוטל בו בכונה? רב אסי אסר, ורב אשי שרי [התיר]. אמר ליה [לן] רב אסי לרב אשי, והא תנא דבי [נהרי שנה החכם מבית מדרשו] של החכם מנשה בבריייתא: אין עד מפי עד כשר אלא לעדות האשה, להעיד שבעלה מת. אבל לא לכל עדות אחרת! אמר לו: תני [שנה] ותקן: אין עד מפי עד כשר אלא לעדות האשה כשרה לה בלבד, והרי אשה כשרה להעיד על מומי הככוור. מסופר, רב יימר אכשר [הכשיר] עד מפי עד בככוור, קרי עליה [קרא עליו] מרימר בלשון גנאי: "יימר שרי בוכרא" [מתיר בכורות]. ומסכמים: והלכתא [והלכה]. עד מפי עד כשר לעדות בכור.

עיונים
 אימור דאמר ר' מאיר לחששא כלומר, אין אנו יודעים שכל כהן מטיל מום בככוור, אלא רק חשש שהוא, בשללולו אין אנו מאמינים לו בענין זה. אבל אין בכח חשש זה לשלול ממנו את נאמנותו הבסיסית. ומה שאמר ר' מאיר שהחשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה, ופסול לעדות — אינו אמור אלא במי שידוע לנו בוודאות שעבר עבירה, והוא איפוא מוחזק בכך. ויש שהסביר כי הכונה היא שהכהנים חשודים דווקא על הככוור, משום שבו יש חשש מוגדר, שהם מורים היתר לעצמם בדבר זה. אבל אין זה מחזיק אותם כעובדי עבירה בכלל (שרית מהר"ם שיק סימן ש"ז).
 עד מפי עד מהו לעדות בכור החסרון של "עד מפי עד" נוגע לכאורה למקום בו אנו נזקקים להגדרות של עדות ממש, על כל גרדיה, לצורך הכרעה של בית דין, ולא לעדות איסורים, שבעיקרה אינה "עדות", אלא נאמנותו של אדם על מה שהוא אומר. אלא שלגבי בכור הצריכי חכמים מעין ערכאה של בית דין כדי להתירו (ראה בעמוד הבא), ויותר מכך, אף יש מי שמצריך שנים להעיד עליו (לעיל לה, ב), ואם כן יש מקום לדון מה דינה של עדות בכור לענין זה (וראה ראשית בכורים, שרית אגרות משה אה"ע ח"א מג).
 אלא לעדות אשה וטעם הדבר, שכן בעיקרו של דבר, עדות כזו, שאינה ממקור ראשון — עדות גרועה היא, ולא ניתן לסמוך עליה. אלא שחכמים הקילו בעדות אשה, כדי שלא תישאר בעיגונה, והתירוה על פי עד מפי עד (ראה יבמות קכ"א). והוסף רש"י במסכת שבת (קמ"ה, ב) שיש צד נוסף להקל בעדות אשה, שאינה קיימת באיסורים אחרים — שחכמים מפיקים מעיקרם את קידושה של האשה (ראה שרית חת"ס אה"ע ח"ב סימן צ"ז).
 אלא לעדות שהאשה כשרה לה בלבד כלומר, מה ששנה תנא דבי מנשה "עדות אשה" אין כוונתו עדות להתיר אשה, אלא — עדות של אשה, שבכל מקום שהתירו חכמים להסתמך על עדות של אשה (שבעיקרה הרידה פסולה לעדות) — התירו גם לסמוך על עד מפי עד. והרי לעיל (לה, ב) התיר רבן שמעון בן גמליאל בככוור של כהן בעדות בתו. ומכל מקום, גם "עדות אשה" במשמעותו הראשונה בכלל זה, שהרי חכמים אמרו כי משיאם אשה מפי אשה (ראה יבמות קכ"א).
 הפה שאסור הוא הפה שהתיר כלל זה, הנוגע לכל תחומי ההלכה, בין בדיני ממונות ובין באיסורים, מניח שכל שחייב את עצמו בדבר מסוים, וזאת המקור הבלעדי לחיוב, גם כאשר

לאחזוקינהו — נחשודים מי אמר רבי מאיר? חשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה — היכא דמוחק לן דעובר על דבר אחד. לעדות בכור — להעיד שלא הטיל בו מום זה בכונה. לעדות אשה — שמע עלה נמדינת היס. תני אלא לעדות שאשה כשרה — ועדות כזו נמי אשה כשרה, דלמרינן: הלכתא כרנן שמעון, ואפילו נמו. יימר שרי בוכרא — יימר הממיר בכורות, לשון גנאי. לא היו מוחזקין — נטלה שהוא כזכור, וזל כהן צעלו ולאמר: כזכור הוא זה ומומו עמו, שלא הוטל מום זה בכונה. ואחי לאחויי לחכס אי קצוע הוא אי עובר הוא. נאמן — דהפה שאסר ולאמר: כזכור הוא, המיר ולא היינו מוחזקין בה שהיא אשת איש מעולם. נאמנת — ומומרת להנשא. דאי בעיא לא אמרה — כלומר, אי הוה חשודא להינשא נחיי עעלה בלא גירושין — הוה שפקה ולא אמרה אשת איש הייתי, דהא צפנייה מחזקין לה. אבל הכא בככוור דלא סגינא דלא אמר — כזכור הוא, דלימנא ליה חכס מום קצוע הוא או עובר. דקדשים תמימים אין הכהן נחמד לאכול בחוץ, דבר כרם הוא. אנל נחמד להטיל בו מום, דללו צעלמח הוא, ולא יחל נאמן. קא משמע לן דנאמן. דאם כן — דהוה הטיל בו מום — הוה שדי ביה מום היכר אפילו לעם הארץ שהוא מום, ומו לא הוה צעי למייתי קמן ולמימר כזכור הוא, דהא אין אלס אמר יודע שהוא כזכור. ובקדשים בחוץ נמי ליכא לפסוקיה, דהא מום ניכר שדל ציה. והיכא דלנן יודעין שהוא כזכור ליכא למימר הכי, דבעל כרחך אחי לקמן. דאי הוה שמיט ליה בלא מומתה, כיון דכולי עלמא ידעי שהוא כזכור — הוה חשדי ליה. במקום עדים — דלנן סהדי דכל שמעא איכא מ"א. והכא נמי, כיון דלנן סהדי דכהניס חשודים על המומין — לא נימא "מה לי לשקר". הכא ודאי שדא ביה מומא — נמניה. להא שמעתא — דכ"י אלעאי. בלא גברא — נסתמא אמר ליה: לא היו מוחזקין בו שהוא כזכור כו'.

א "איבעיא להו: עד מפי עד, מהו לעדות בכור? רב אסי אסר, ורב אשי שרי. אמר ליה רב אסי לרב אשי, וְהָא תְּנָא דְּבִי מְנַשֶּׁה: אֵין עַד מְפִי עַד כְּשֶׁר אֱלָא לְעֵדוֹת הָאֵשָׁה! — תְּנִי: אֱלָא לְעֵדוֹת שֶׁהָאֵשָׁה כְּשֶׁרָה לָהּ בְּלִבָּד. רַב יִימָר אֲכַשֶּׁר עַד מְפִי עַד בְּכֹכּוֹר, קָרִי עֲלֶיהָ מְרִימָר: "יִימָר שְׂרִי בּוֹכְרָא". וְהִלְכְּתָא: עַד מְפִי עַד כְּשֶׁר לְעֵדוֹת בְּכֹכּוֹר.

ב אָמַר רַבִּי אֵילְעָא: לֹא הָיוּ מוֹחֲזָקִין בּוֹ שֶׁהוּא בְּכֹכּוֹר, וְכָא אֶחָד וְאֶמֶר שֶׁהוּא בְּכֹכּוֹר וּמוּמוֹ עִמּוֹ — נֶאֱמָן. — מַאי קָא מְשַׁמַּע לָן, שֶׁהִפֵּה שְׁאָסֵר הוּא הִפֵּה שֶׁהִתִּיר? — תְּנִינָא: הָאֵשָׁה שֶׁאָמְרָה "אֵשֶׁת אִישׁ הָיִיתִי וְגֵרֻשָׁה אָנִי" — נֶאֱמָנָת, שֶׁהִפֵּה שְׁאָסֵר הוּא הִפֵּה שֶׁהִתִּיר! — מַהוּ דְּתִימָא: הֵתֵם הוּא, דְּאֵי בְּעֵיא לֹא אָמְרָה. אֲבָל הֵכָא, דְּלֹא סִגְיָא דְּלֹא אָמְרָה, דְּקִדְּשִׁים בַּחוּץ לֹא אֲכִיל — אֵימָא: לֹא הִפֵּה שְׁאָסֵר הוּא, קָא מְשַׁמַּע לָן, דְּאֵי מְשֻׁם הֵכִי — הָוָה שְׂדֵי בִיה מוּמָא דְּנִיכָר, וְאֲכִיל לִיה. — מְתַקִּיף לָהּ מַר בַּר רַב אֲשִׁי: מַאי שְׁנָא מְהֵוּא גְּבָרָא דְּאֹגֵר לִיה חֲמָרָא לְחֲבֵרִיהּ, וְאָמַר לִיה: לֹא תִיזִיל בְּאֹרְחָא דְּנְהַר פְּקוֹד, דְּאִיכָא מְיָא, זִיל בְּאֹרְחָא דְּנְרֵשׁ, דְּלִיכָא מְיָא. אֲזַל בְּאֹרְחָא דְּנְהַר פְּקוֹד וּמִית חֲמָרָא, וְאֵתָא וְאָמַר לִיה: בְּאֹרְחָא דְּנְהַר פְּקוֹד אֲזַלִּי, וּמִיהוּ מְיָא לֹא הָוִי. וְאָמַר רַבָּא: "מַה לוֹ לְשַׁקֵּר? אֵי בְּעֵי אָמַר: בְּמִקּוּם עֵדִים לֹא אֶמְרִינָן. — הֵכִי הִשְׁתָּא?! הֵתֵם — וְדַאי אֵיכָא מְיָא הֵתֵם, וְדַאי שְׂדֵי בִיה מוּמָא — חֲשַׁשָּׁא הוּא, וּבְמִקּוּם חֲשַׁשָּׁא אֶמְרִינָן "מַה לוֹ לְשַׁקֵּר". יְתִיב רַבִּינָא וְקָאמַר לְהַאי שְׁמַעְתָּא בְּלֹא גְּבָרָא, אָמַר לִיה רַבָּא זוּטְרִי לְרַבִּינָא: אֲנָן מְשַׁמְיָה דְּרַבִּי אֵילְעָא מְתִינָן לָהּ.

תוספות

אימר דאמר רבי מאיר לחששא כו' — מתוך הלשון משמע דאליבא דרבי מאיר קאמר, ולא סבירא לן כוותיה, אלא אפילו במוחק עובר על דבר אחד — לא הוי חשוד על כל התורה כולה. ואף על גב דבפרק "זה בורר" (סנהדרין כ"א, א) אמר אביי: עברין אוכל נבילות להכעיס פסול לעדות, ומוקים לה כרבי מאיר, וקיימא לן כוותיה דהוא מיעיל קגייס — היינו דוקא לענין עדות, דרחמנא אמר "אל תשת רשע עדי", אבל בשאר מייל לא חשוד. ומיהו, רבי מאיר דקאמר התם: עד זומם פסול לכל התורה כולה — הכי נמי הוה מצי למינקט אחד משאר דברים. ולא נקט עד זומם אלא לאפוקי מדרבי יוסי, דאפילו עד זומם נמי מכשר לדיני נפשות, כשהוים בדיני ממונות.
 ואמר רבא מה לו לשקר — "רבה" גרסינן, שהיה רבו של אביי. ולא רבא, דרבא הוא מגביל ומסייג את דבריו — הרי הוא נאמן בכל, אם אין לנו מקור אחר לבירור הדבר. ומכל מקום, כאשר יש גורם כלשהו המאלץ אותו לומר את דבריו, נמצא שלא הוא המקור המוחלט של דבריו. ולפיכך, משעה שאסר עצמו בדבר ונתקבלו דבריו — אין כוחו גדול בענין זה יותר מכוחו של עד יחיד או של בעל דבר.
 התם ודאי איכא מ"א כלומר, אנו מוחזקים במה שיש מים בנהר פקוד, ואותו אדם בא בדבריו להוציא מדבר הנחשב כעובדה קיימת. אבל בענין הככוור, הרי לגבי הכהן המסויים אין בדינו חוקה שהוא מטיל מום בככוור, אלא חשש, התלו בסברה. ובמצב כזה, תועיל סברה של "מה לו לשקר" להכריע.
אורה ההלכה
 עד מפי עד — שדעיד מפי עד אחר שמום זה שבכוור נפל שלא לדעת — נאמן. כמסקנת הגמרא (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ב ה"י. ש"ע י"ד ש"ד, ה).
 אשה בעדות בכור — אשה נאמנת לומר: בפני נפל מום זה מאליו בככוור. ויישחט על מום זה (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ב ה"י. ש"ע י"ד ש"ד, ה).
 לא היו מוחזקים בו שהוא בכור — לא היו מוחזקים בו שהוא בכור, ואמר הכהן: בכור הוא זה, ומום זה נפל בו מעצמו — נאמן. כ"ר אילעא (ש"ע שם סע"ף ו).
 האשה שאמרה אשת איש הייתי — האשה שבאה ואמרה: אשת איש הייתי וגרושה אני — נאמנת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ואם יש עדים שהיתה אשת איש — אינה נאמנת לומר: גרושה אני. כמסנה שהביאה הגמרא (רמב"ם ספר נשים הלכות גירושין פ"ב ה"א. ש"ע אה"ע קנ"ב, ו — ז).
 מה לו לשקר במקום עדים — מעשה באחד שהשכיר חמור לחבירו, ואמר לו: לא תלך בו בדרך נהר פקוד, שהמים מצויין שם, אלא בדרך נרש, שאין בה מים. והלך בדרך נהר פקוד, ומת החמור, ולא היו שם עדים שמעידים באיזה דרך הלך, אלא הוא מעצמו אמר: בנהר פקוד הלכתי, ולא היו שם מים, ומחמת עצמו מת. ואמר חכמים: הואיל ויש עדים שהמים בנהר פקוד מצויים — חייב לשלם, שהרי שינה מדעת הבעלים, ואין אמורים "מה לו לשקר" במקום עדים. כאבי (רמב"ם ספר משפטים הלכות שכירות פ"ד ה"א).

דאית ליה לאישתמוטי — ולמימר: אי לדיקן לא מהימן, אלא הוה חשיבנא ליה מהימן. הלכך לא מירמא מעיקרא. מאיש פלוני — דהזכיר לו משלם שם הנאמן — הכי זה נאמן השלם, דהייש שמה יתבעני ומלאמי משקר. והך סיפא ודאי מסייעא ליה לרז יהודה, דמילתא דעצלה לאיגלווי לא משקרי צה אינשי. התם כיון דאיכא תובע מירמא — כלומר, מהא לא תסייעיה.

דהתם מירמא שליט, כיון דחזי דקפיד משלם להזכיר שם האיש, סבר ודאי יתבענו. אכל גבי זכור לא מירמא האלי כהן, דסבר: מי יטרם לחפש אחר דברי, ולישאל לאומו ישראל אס נתנו לי צמומו. מנא ליה ליהודה הא — דלמאן לעיל: נאמן כהן לומר "זכור זה נתן לי ישראל צמומו". אגא בגידול קבעתה — אזי שנימיה לגידול, והוא שנהא לרז יהודה, והכי אמרי לגידול: נאמן ישראל לומר כו'. לישנא אחרינא: צנידול קבעתה — לחס אחר גדול שנימיה. בקטן — שהיה קטן הטלה כשנתנו לו. מהו דתימא לא קים ליה בגויה — דמשום דגדיל הטלה אינו מכירו. ושנא אחר הוא, והאי כהן הטיל צו מוס. כלישנא בתרא — נאמן ישראל. כלישנא קמא — דאפילו הכהן נאמן. והלכתא אפילו כלישנא קמא. יומא חד חלש — רפרס צענייה. אייתיה — האי כהן לצוכא קמיה, למיחזי אס מוס קצוע הוא. וסבר הוה כהן: השתא חייס צענייה, ולא יכיר שזה הוא שנתן לי צלל מוס. ארפסיניהו לעיניה — פתח עינו צנת. חזייה בשקריה — שהכיר שהוא נתנו לו צלל מוס. לא חש רפרס למילתא — למימר דלא יהיה עוד כהן נאמן לומר "זכור זה נתנו לי ישראל צמומו". האי הוא דחציף — שהכי הוא החזיק עלמו כחזוף לשי דברים: אחד — שהטיל צו מוס, ועוד דהיה לו להראותו לחס אחר, והרלוה ליה עצמו שנתנו לו. שרוע — עינו אחת גדולה ואחת קטנה. אי כהן אי ישראל הוא — שלא היה מכיר צוה אס כהן אס ישראל. ואמר: ואפילו הוא כהן וחשוד על הכזב — אין כלן שדא, שהכי כן נולד. אלא אם כן כהן עמו — דשנא אס יאמר לו קצוע — ישמטנו ויאכל הוא. דכיון דקצוע הוא — הכי הוא נאכל לכל אס, אלא שגזילת כהן הוא. והאי לא חייס לגזילה

ואכל ליה. הכי השתא התם — גבי שטר מומין שאין מוזהקין, איכא למיחשדיה לישאל שמה יגזול את הכהן, ואף על גב דלדס כשר הוא צהא מילתא דלא צעי לשוטטו אלא על פי מומתה. דהיי דקדשים צחון לא אכל, דכרת הוא השוטט קדשים צחון, מיהו, אגזילה דכהן, דלאו צעלמא — חשיד. איסורא עבד — צממיה, ודאי לא יגזול! **משנה** הכל נאמנין על מומי מעשר — להעיד שמאלו נפל צו. ונפקק מעשר קאמר, כגון קרא לטשיע "עשירי", דלמרינן פסק אחרון (בבבבב ט,א): אינו נאכל, ואין לו תקנה אלא צמוס.

תוספות

והלכתא אפילו כלישנא קמא — ואף על גב דהכא פסקין דמילתא דעבידא לאגלווי לא משקר, מכל מקום לא הימניה לעד אחד אלא משום דדייקא ומנסבא. אי נמי, דלמא כיון דרחמא לה לא דייקא. ולמאן דאמר הכא: אינו נאמן אפילו במילתא דעבידא לאגלווי, יש לחלק בין האי כהן לעד. אי נמי, גבי אשה הקילו משום עיגונא, ועוד דדייקא.

חזייה בשקריה — פירוש: ראהו והכיר בו. ד"בשקריה" הוא לשון הכרה, כמו "מאן דבעל גויה דמשכה ליה עורלתיה ולא מבשק ליה" בפרק "עושין פסי" (עירובין יט,א), וכמו "חלף קמיהו ולא בשקריה" בפרק בתרא דיבמות (קכ,א), ובקונטרס לא פירש כן.

משום כבודו דחסם — כדאמר לקמן: שלשה מתירין את הבכור במקום שאין מומחה, ובמקום שיש מומחה — לא.

מכל מקום **אממוניה דכהן חשיד** [על גול צמומו של הכהן הוא חשוד], ואלא גזילת כהן הוא. והאי לא חייס לגזילה

ראה להלן גגא). וכאן נאמר, כי לעומת הבכור, שהכהנים חשודים להטיל בו מום, כדי שיוכלו לשוטטו — לגבי מעשר אין הדין כן, אלא בעליו (ואפילו היו כהנים. רע"ב) נאמנים לומר שמוס שבו נולד מאליו, ומתירים לו לשוטטו. ורשי פירש כי מדובר כאן בספק מעשר. והסבירו המפרשים כי לדעתו עוסקת המשנה גם בזמן הבית, ולהטיל מום בקדשים העומדים להקרבה אין אנשים חשודים. ולא הוצרכה המשנה איפוא אלא למקרה בו המעשר אינו עומד להקרבה (חק נתן, יד דוד).

אורה ההלכה

בכור זה נתתי לכהן צמומו נאמן ישראל לומר: נתתי בכור זה לכהן צמומו, אפילו היה טלה כשנתנו הגדיל. ואין חוששים שמו אינו מכירו. כדברי ר' ירמיה בר אבא, וכדסבר הגמרא. (ש"ע י"ד ש"ד, ט).

אין רואין בכור ישראל אלא אם כן כהן עמו אין רואים את הבכור לישראל עד שיהא כהן עמו, שמא יאמר לו המומחה: מום הוא, ומותר לשחוט עליו, וליך וישחטנו לעצמו. ולא יתנו לכהן. שאף על פי שאין אדם חשוד לאכול קדשים בחוץ, חשוד הוא לגזול מתנות כהונה. כרב יהודה. אבל אם היה חסם ומדקדק על עצמו — רואים לו את הבכור אף על פי שאין כהן עמו. וכן אם היה המום גלוי לכל, כגון שנקטעה ידו או רגלו, והואיל והביאו לחסם המומחה — הרי זה בחזקת מדקדק על עצמו, לפיכך רואים לו את הבכור אף על פי שאין עמו כהן. כרב אשי. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ג ה"ג. ש"ע שם סעיף יא).

הכל נאמנין על מומי מעשר הכל, ואפילו אלו שאינם נאמנים על הבכור, נאמנים על מומי מעשר, לומר מומים זה מאליו בא, ולא נעשה לדעת. שהרי אם ירצה — יטיל מום בכל ערה, ואחר כך יעשר, ונמצא המעשר בעל מום מתחלתו. כמשנה, וכדסבר הגמרא. (רמב"ם שם פ"ו ה"ט).

שאינו חושש לשקר, מפני דאית ליה לאשתמוטי [שיש לו דרך להשתמש] ולומר שקנה מאדם שלדעתו הוא נאמן. ומעירים: **סיפא** [הסוף של אותה משנה] על כל פנים ודאי מסייעא ליה [מסייע לו] לרב יהודה, שאמר שהכהן נאמן לומר שקיבל מישראל בכור צמומו, משום שאין אדם משקר בדבר העשוי להתגלות. שכן שינו:

אם אמר לשליח שיקנה פירות דווקא מאיש פלוני, שהוא מעשר — הרי זה השליח נאמן לומר שקנה ממנו. ודוחים: משם אין ראייה, כי התם [שם] כיון דאית ליה [שיש לו] לשליח תובע, המשלח שאמר לו ללכת דווקא לאיש פלוני, והוא עשוי לבדוק את הדבר — מירמא [מפחד לשקר]. אבל הכהן שאמר שקיבל מישראל בכור צמומו, אינו חושש שילך החסם ויכר דבר זה. אמר ר' ירמיה בר אבא, כששמע את דברי רב יהודה: מנא ליה [מנין לו] ליהודה הא [הלכה זו] שהכהן נאמן לומר כן? הרי אנא [אני] בגידול קבעתיה [קבעתי]. לימדתי אותה כלומר, שניתני לגידול הלכה זו בשם רב, וגידול קבע בדרייה [בשלו], שנה אותה לרב יהודה, אבל הוא שיבש את הדברים. והכי אמרי ליה [וכך אמרתי לו] לגידול: נאמן ישראל לומר "בכור זה נתתי לכהן צמומו", ומתירים לכהן לשחוט את הבכור על פיו. ותוהים: ישראל — פשיטא [פשוט] שהוא נאמן, שהרי אין לו ענין בדבר! ומשיבים: לא צריכא [נצרכה] אלא בטלה שהיה קטן בשעה שנתנו לכהן, והגדיל, ואז העיד עליו. מהו דתימא [שתאמר]: לא קים ליה [לא ברור לו הדבר] שזה הוא הטלה שנתן לו, ושמא הוא טלה אחר, שהטיל בו הכהן מום, על כן קא משמע לן [משמע לנו] שאפשר לסמוך עליו. ומעירים: כסורא [מתנו כלשנא בתרא] [היו שונים כלשון אחרונה]. כפי שאמר ר' ירמיה בר אבא, מישראל נאמן להעיד שנתן לכהן בכור צמומו, ואילו כפומבדיתא היו שונים כלשנא קמא [כלשון הראשונה]. כפי שאמר רב יהודה בשם רב, שאפילו הכהן נאמן לומר שנתן לו ישראל בכור צמומו, משום שהוא דבר העשוי להתגלות. ומסכמים: **והלכתא** [והלכה] אפילו **כלשנא קמא** [כלשון ראשונה]. ואפשר לסמוך על הכהן. בענין זה מסופר, רפרס שהיה כפומבדיתא הוה ליה בוכרא ויהביה ליה לכהן בלא מומא [היה לו בכור, ונתן אותו לכהן כשהוא בלא מום]. אזל שדא ביה מומא [הלך הכהן הטיל בו מום]. **יומא חד חלש בעיניה** [יום אחד חלה רפרס בעיניו], והיה מתקשה לפתוח את עיניו, אייתיה לקמיה [והביא לו] אותו כהן את הבכור כדי שיתיר אותו בשחיטה, וכך אמר ליה [לו]: בכור זה נתן לי ישראל צמומו. ארפסיניהו לעיניה, חזייה בשקריה [פקח רפרס את עיניו בכח, דאח אותו והכיר] שהוא הבכור שנתן לו בלא מום. אמר ליה [לו] לאותו כהן: לאו אנא דיהיבתי לך [האם לא אני הוא שנתתי אותו לך]? ומעירים: ואפילו הכי לא חש לה למילתא [ואפילו כך לא חשש לדבר] לומר שלא יהיו כהנים נאמנים בענין זה, מפני שסבור היה: האי הוא דחציף [כהן זה הוא שחצוף], שהרי העיד פניו לשקר לאותו אדם שממנו קיבל את הבכור. אבל **כולי עלמא לא חציפי** [הכל, סתם כהנים אינם חצופים], ואפשר לסמוך שלא ישקרו בכגון זה, כאשר עשוי הדבר להתגלות.

א מסופר, **ההוא שרוע דאח לקמיה** [בכור שהיה שרוע], שעינו אחת גדולה ואחת קטנה, שבא לפני רב אשי, כדי שיתיר אותו בשחיטה, כדין בעל מום. אמר: **למאי ניחוש ליה** [למה נחשוש לו]? בין אי [אם] כהן הוא המביא את הבכור, בין אי [אם] ישראל הוא — אין לחשוש להטלת מום במכוון, שהרי זה בכור צמומו עמו, שנולד כשהוא בעל מום. אמר ליה [לו] רבינא לרב אשי: **ודלמא** [ונשמא] **ישראל הוא, ואמר רב יהודה: אין רואין בכור של ישראל** לבדוק ולהתירו בשחיטה. אלא אם כן יש כהן עמו, שיקבל בכור זה. שמא ישחטנו ישראל לעצמו! אמר ליה [לו] רב אשי: **הכי השתא** [כך אתה משווה]! **התם** [שם], שאמר שצריך שיהא כהן עמו, יש מקום לחשש, כי נהי [אם אמנם] שקדשים תמימים בחוץ לא אכיל [אין אדם אוכל]. ולכן הביאו לחסם כדי שיאמר ליטול את הבכור לעצמו. ואולם הכא [כאן]. במקרה שפנינו, מכדי ידע דהאי [הואיל וידע דהאי] השרוע מום מובהק הוא, והוא עומד לשחטה, מאי טעמא אתייהו רבנן [מה טעם הביאו אותם כדי שיתירוהו] — משום כבודו של חסם; וכי אדם זה אשר על [בגלל] **כבודו של חסם לא עביד** [אינו עושה] מעשה, איסורא עבד [איסור עושה] לגזול את הכהן? ולכן אין מקום לחשוד בו.

ב משנה הכל נאמנין על מומי מעשר בהמה, להעיד שנפל בו מום מאליו. ואפילו הבעלים, שמתירים על ידי כך לשחוטו **עיונים** **סימא** ודאי מסייעא ליה וכו' מאיש פלוני נאמן מכאן משמע לכאורה, כי רב יהודה עוסק אף הוא במקרה שהכהן אומר: קיבלתי בכור זה מישראל פלוני צמומו. אבל אם אמר בסתם "מישראל" — אינו נאמן, משום שיכול להשתמש ולומר שאינו זוכר מי הוא. וכן פסק הרא"ש. ויש שכתב כי לפי זה גם תירין הגמרא לעיל לגבי מעשר שאינו דאית ליה לאשתמוטי, כונתו — שיכול לומר שאינו זוכר מני לקח [דברי חמודות]. אבל יש שהסביר כי רב יהודה מדבר גם במקום בו אנו מזכיר את שמו של הישראל. וההוכחה מדין מעשר היא רק לעצם העקרון, שאין אדם עשוי לשקר בדבר העשוי להתגלות. ולפיכך, דווקא לגבי מעשר, שאדם יכול להשתמש — יש צורך בהוכחה של איש פלוני. אבל לגבי בכור נחשב הדבר כעשוי להתגלות גם בלא הוכרת שמו של הישראל (חזון נחום).

לא צירין אלא בקטן לדעת רבינו גרשום אין מדובר כאן על הטלה שהיה קטן כשמסרו לכהן. אלא על אותו ישראל, שהיה קטן בשעה שנתן את הבכור, ועכשיו הוא מעיד על המום, שהוא אותו מום שהיה בו בקטנותו (וראה כתובות כח,א).

חזייה בשקריה הפירוש בפנים הוא כדברי רבינו גרשום ותוס'. ומדברי רשי' משמע (ראה בתוס') כי יש לקרוא "חזייה בשקריה" — ראה הכיר בשקרו, בשקר שלו.

האי הוא דחציף אין הכוונה שהוא חצוף לשקר, שהרי כל הכהנים חשודים לשקר בענין הבכור. אלא שלגבי סתם כהנים אנו מניחים שאדם אינו משקר אם הוא חושש שיתגלה הדבר, וכדברי רב יהודה. אבל כאן התגלה כי כהן זה לא אינו חושש מכך שהשקר עשוי להתגלות, שהרי הלך אל אותו חסם עצמו שנתן לו את הבכור.

הכל נאמנין על מומי המעשר בזמן המקדש צריך היה הבעלים של מעשר בהמה להעלותו למקדש ולהקריבו ולאוכלו שם. ובזמן הזה צריך להמתין עד שיפול בו מום, ורק אז מותר לו לשחוטו (וכבר מוזן התלמוד נהגו שלא להפריש כלל מעשר בהמה כדי שלא לבוא לידי תקלה,

מסורת הש"ס

- משנה דמאי פ"ד מ"ה.
- (בש"ע ס"ג) תמורה
- ב.

גרסות

לאשתמוטי יש בכתיב: **לאשתמוטי עליה דידיה** (ו)מיהו הוה מהימן ובש"מ: **לאשתמוטי דאמר עלי דידי הימני הוה מהימן.**

הא אנא בש"מ: **הא דידי** היא אנא.

לא קים ליה בש"מ: **לא קים ליה ביה.**

בפומבדיתא כלישנא קמא בכתיב: **בפומבדיתא מתנו לה כלישנא קמא.**

והלכתא אפילו כלשנא קמא בכמה כתבי מילים אלה חסרות.

רפרס בפומבדיתא הוה ליה בוכרא בכתיב: **רפרס בפומבדיתא הוה והוה ליה ההוא** יש בכתיב: **רפרס בפומבדיתא הוה ליה.**

אייתיה בכתיב: **ועוד: אתא.**

ארפסיניהו לעיניה בכמה כתבי: **ארפסיניהו לעיניה** ויש בכתיב: **אפסיניהו לעיוניה.**

בשקריה יש בכתיב: **בשקריה.**

חציפי ברוב כתבי: **חציפי הכי.**

קדשים בחוץ בכתיב: **קדשים.**

על מומי מעשר במשניות: **על מומי המעשר.**

לשון

בשקריה יש הסבורים שמקור המלה (המצויה בתלמוד ובמדרשים כמובן של דעת וגילוי) הוא בפרסית ba-askar — שמונב: "יבולוי", וממנה נוצר הפועל "בשקר" במשמע — לגלות, להכיר. ויש הסבורים שמקור המלה אינו בפרסית, אלא זה פועל ארמי, המצוי גם בארמית המנדאית, כמובן: להכיר, לזהות.

אישים

ר' ירמיה בר אבא ידועים לנו שני אמוראים בשם ר' ירמיה בר אבא. הראשון תלמיד חבר של רב, וחשני מהדור השלישי של האמוראים, תלמידו של רב הונא שעלה אחר כך לארץ ישראל ולמד אצל ר' יוחנן. כאן מדובר בראשון, שהיה תלמיד מובהק של רב בשיבת סורא, ונעשה כתלמיד-חבר שלו (בכרות כו,ב). תלמידיו הגדולים של רב מסרו שמועות בשמו של ר' ירמיה בר אבא, ובכללם גם רב יהודה.

מסורת הש"ס
 ג. בבורות לא, לה.ב.
 נג.ב.
 ד. תוספתא בבורות פ"ג
 כה.
 ה. חולין י"ב.
 ו. יבמות כ"ב. וראה
 ירושלמי תגיגה פ"א ה"ח.
 שם נדרים פ"י ה"ח.

גרסות

הי נפיק יש בכת"י: הי
 נפיק ברישא.
 מפי' ליה בריש בכת"י
 ועוד: מפי' ליה איהו
 בריש.
 בכ"י עדיה ברוב כת"י:
 בכ"י עדיה ובש"י:
 בכ"י עדיה מעיקרא.
 נסמית במשניות: נסמת וכן
 יש בכת"י: ניסמת.

ושנברה רגלו ושנקטעה
 ידו במשניות: שנברה
 רגלו שנקטעה ידו.

רבי שמלאי – דרבי
 יהושע בן לוי בכת"י: ר'
 שמלאי – משמיה דר'
 יהושע אמרי ויש בכת"י: ר'
 שמלאי ור' יהודה נשיאה
 אמרי.

ואמרי לה – אמרי
 בכת"י ועוד חסר משפט זה.
 הוה אמניא בחוצה לארץ
 אפילו בכת"י: הוה אמניא
 אפילו.

ספק – דשמואל בכת"י
 מילים אלה חסרות.
 הוה אמניא במקום מומחה
 בכמה כת"י ובש"י ובב"ח:
 הוה אמניא אפילו במקום
 [שיש] מומחה.

מתירין את הנדר בכת"י
 ועוד: מפירין את הנדר
 וראה בעמוד הבא.

אישים

ר' שמלאי
 ר' שמלאי היה מאמוראי
 ארץ ישראל בדור הראשון
 שני לאמוראים שם. מוצאו
 היה מן העיר לוד, וידוע כי
 חי זמן ניכר גם בבבל בעיר
 נהרדעא. ר' שמלאי היה
 תלמידו ושמשו של ר' יהודה
 נשיאה (הראשון) ואחר מכן
 שימש את ר' ינאי. בתלמוד
 מובאים מעט דברי הלכה
 משמו על ידי גדולי
 האמוראים, אבל היה ידוע
 בעיקר כדרשו, ומפורסמים
 וחשובים דבריו שאמר
 באגדה. כן ידועים ויכוחיו
 עם המינים.

ומסבירים: מאי טעמא [מה טעם הדבר] שהבעלים נאמן
 על מומי מעשר בהמה? מפני דאי בעי שדי ביה מומא
 מעיקרא [שאם היה רוצה שיהיה בו מום היה מטיל בו מום מתחילה]
 בהיתר, קודם שעושה את בהמותיו. ותמהים: כשהוא מוציא את בהמותיו
 דרך פתח הדיר כדי לעשרם, מי ידע
 הי נפיק [האם הוא יודע מתחילה
 איזה מהם יצא] עשירי כדי שיטיל
 בו מום? וכי תימא מפי' ליה
 בריש עשרה [ואם תאמר שמוציא
 אותו בכונה בראש עשרה], כלומר,
 בעשירי – הלא "לא יבקר בין
 טוב לרע" (ויקרא כו, לג) אמר
 רחמנא [אמרה התורה] לגבי מעשר,
 לומר שאסור לעשות כן: אלא כך
 צריך לומר: דאי בעי שדי ביה
 מומא בכללי עדריה [שאם היה
 רוצה שיהיה בו מום היה מטיל מום
 בכל עדרו], בהיתר, ואחר כך
 מעשרם.

ד משנה בכור
 [נתעוררה] עינו או
 שנקטעה ידו או שנשברה רגלו,
 ואין ספק שהוא בעל מום קבוע –
 הרי זה ישחט על פי שלשה בני
 הכנסת, שלשה יהודים רגילים,
 הבאים לבית הכנסת, ואינו צריך
 התרת חכם. ר' יוסי אומר: אפילו
 יש שם עשרים ושלושה (כמנין
 סנהדרין קטנה, סנהדרין ב,א) אינו
 נשחט אלא על פי מומחה לראיית
 מומי הבכור.

ה גמרא מסופר, ר' שמלאי
 ור' יהודה נשיאה
 [הנשיא] תרוייהו משמיה [שניהם
 משמו] של ר' יהושע בן לוי אמרי
 [אומרים], ואמרי לה [ויש אומרים]
 שר' שמלאי ור' יהושע בן לוי
 תרוייהו משום [שניהם משמו] של
 ר' יהודה נשיאה אמרי [אומרים]:
 התרת בכור בחוצה לארץ (ובכור
 בחוצה לארץ אינו עומד להקרבה
 אפילו בזמן המקדש) – על פי
 שלשה בני הכנסת. אמר רבא:
 דווקא במומין מובהקין, ברורים,
 שאין בהם כל ספק, ושואלים: מאי
 קא משמע לן [מה שמענו לנו בזו]?
 הלא כבר תנינא [שנינו] דבר זה
 במשנתנו: בכור שנסמית עינו או
 שנקטעה ידו או שנשבתה רגלו –
 הרי זה ישחט על פי שלשה
 בני הכנסת, משמע – דוקא
 במומים ברורים כאלה. ומשנתנו
 עוסקת בזמן הזה, כשהבכור אינו
 עומד להקרבה אף בארץ ישראל!
 ומשיבים: אי ממתניתין הוה אמניא [אם ממשנתנו הייתי אומר]: מה
 שמתיירם שלשה בני הכנסת בזמן הזה, וכיצא ביה בחוצה לארץ
 (אפילו בזמן המקדש), הרי זה אפילו במומין שאין מובהקין, והאי
 דקתני [וזה שהוא שונה] מומים מובהקין, הרי זה כדי להודיעך כחו
 של ר' יוסי, עד כמה הוא מחמיר, שלדעתו אפילו במומים כאלו אין
 מתיר אלא מומחה. לכן קא משמע לן [משמע לנו] רבא שמדובר דווקא
 במומים מובהקים.

ך אמר רב יהודה אמר ר' ירמיה בר אבא, ספק אמר את הדבר
משמיה [משמו] של רב ספק משמיה [משמו] של שמואל: שלשה
 מתירין את הבכור במקום שאין מומחה. ושואלים: מאי קא משמע
 לן [מה שמענו לנו בכך]? הלא תנינא [שנינו] במשנתנו: בכור שנסמית
 עינו וכו', הרי זה ישחט על פי שלשה בני הכנסת! ומשיבים: אי
 מומחה – אין [ב] מתירים שלשה בני הכנסת, אבל במקום שיש מומחה –
 מומחה, שלשה מתירין את הנדר במקום שאין חכם. ומבארים:

עסקו הרבה בפירוש סוגיה זו לשיטתו.
 וכן הדיון של הגמרא כאן, המשווה את דין זה לדין משנתנו, משמע כי מדובר במשנתנו
 בזמן הזה, כשאין הבכור עומד להקרבה (וכן סבור רבינו גרשום, כי בכלל עוסקת המשנה
 בפרק זה בזמן הזה). אבל בזמן המקדש אין מתירם את הבכור אלא על פי מומחה. וטעם
 הדבר, משום שהבכור ראוי להקרבה, ויש לחשוש יותר להפסד המזבח. אבל בזמן הזה,
 שאין בכך הפסד למזבח, וממילא עומד הבכור להיאכל במזבו – הקילו במומים מובהקים.
 אבל הרמב"ם לא חילק בדבר (ראה מהרי"ט אלגאזי).

אורח ההלכה

בכור שנסמית עינו וכו' על פי שלשה בני הכנסת בכור שנפל בו מום, צריך להראותו
 למומחה כדי שיראה אם יש בו מום קבוע ויתירו. ו"מומחה" משמעו חכם וגם בקי בראיית
 מומים, וגם צריך שיקבל רשות לכך מן הנשיא שבארץ ישראל (ביי. וראה בביאור הגר"א).
 ואפילו היה המום גלוי וניכר לכל, כגון שנקטעה ידו או רגלו וכיוצא בו – אינו רשאי
 לשחטו אלא על פי מומחה. ואם אין חכם מומחה (ובזמן הזה אין לנו מומחים) – נותר
 על פי שלשה בני הכנסת, דהיינו חכמים קצת ואינם בקיאים כל כך, דווקא במומים
 מובהקים, כגון נסמית עינו ונקטעה ידו וכיוצא בהן. כדעת חכמים במשנה, וכדברי רב יהודה
 בגמרא, שאין זה אלא כשאין מומחה. והרמב"ם מנה רק שלושה מומים אלו שהחכרו
 במשנה, ובעל שולחן ערוך הוסיף עליו צרימת האוזן. אבל בעל הטורים מנה (עפ"י הרא"ש)
 כמה וכמה מומים ששוחטים עליהן בזמן הזה, וכתב הרמ"א שהסומך על דברי הטור לא
 הפסיד. וראה בגר"א. (רמב"ם שם פ"ג הי"ב. שריע שם שט, ב).

ג גמרא ומסבירים: מאי טעמא
 על מומי מעשר בהמה?
 מעיקרא [שאם היה רוצה שיהיה בו מום היה מטיל בו מום מתחילה]
 בהיתר, קודם שעושה את בהמותיו.

ג גמרא מאי טעמא? דאי בעי שדי ביה מומא
מעיקרא. – מי ידע ה' נפיק? וכי
תימא: מפי' ליה בריש עשרה – "לא יבקר בין
טוב לרע" אמר רחמנא! אלא, דאי בעי שדי ביה
מומא בכללי עדריה.

ד משנה בכור שנסמית עינו ושנקטעה ידו
ושנשבתה רגלו – הרי זה ישחט על
פי שלשה בני הכנסת. רבי יוסי אומר: אפילו יש
שם עשרים ושלושה – אינו נשחט אלא על פי
מומחה.

ה גמרא רבי שמלאי ורבי יהודה נשיאה,
 תרוייהו משמיה דרבי יהושע בן לוי
 אמרי; ואמרי לה: רבי שמלאי ורבי יהושע בן לוי
 תרוייהו משום רבי יהודה נשיאה אמרי: התרת
 בכור בחוצה לארץ – על פי שלשה בני הכנסת.
 אמר רבא: ובמומין מובהקין. – מאי קא משמע לן?
 תנינא: בכור שנסמית עינו ושנקטעה ידו
 ושנשבתה רגלו – הרי זה ישחט על פי שלשה
 בני הכנסת! – אי ממתניתין, הוה אמניא: בחוצה
 לארץ – אפילו מומין שאין מובהקין, והאי דקתני
 מובהקין – להודיעך כחו דרבי יוסי, קא משמע
 לן.

ו אמר רב יהודה אמר רבי ירמיה בר אבא, ספק
משמיה דרב ספק משמיה דשמואל: שלשה
מתירין את הבכור במקום שאין מומחה. – מאי קא
משמע לן? תנינא: הרי זה ישחט על פי שלשה בני
הכנסת! – אי ממתניתין, הוה אמניא: במקום
מומחה; קא משמע לן: במקום שאין מומחה –
אין, במקום שיש מומחה – לא. אמר רב חייא בר
עמרם: שלשה מתירין את הבכור במקום שאין חכם.
שלשה מתירין את הבכור במקום שאין מומחה –

רבינא דהוה ליה נדרא לדביתיה ואתא לקמיה דרב אשי וכו' וקאמר: שמע מינה
 תלת כ"י ויחיד מומחה שרי שמתא, משמע קצת דיחיד מומחה היו כרב אשי.
 וכן ההיא דפרק קמא דסנהדרין (ה,ב): אלא אם כן היה מומחה לרבים דן
 אפילו יחיד – לאו דוקא מומחה הנסמך כו', כדאמר רב נחמן התם: כגון אנא
 דן דיני ממונות.

פסק – ומיהו בזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם חשיב מומחה, להתיר
 בכור ונדר ביחודי, ולדון דיני ממונות.

שלשה מתירין את הנדר במקום שאין חכם – בענין זה דפרק קמא דנדרים
 (ח,ב) [דאמרינן]: לא שרי ליה לאיניש למישרי נדרא באתרא דרביה.
 ומיהו, ההיא, אפילו יש שם מומחה אחר – אין לאותו מומחה להתיר במקום
 רבו, כמו רבינא במקום רב אשי.

ממתניתין הוה אמניא [אם ממשנתנו הייתי אומר]: אפילו במקום שיש מומחה
מומחה – אין [ב] מתירים שלשה בני הכנסת, אבל במקום שיש מומחה –
מומחה, שלשה מתירין את הנדר במקום שאין חכם. ומבארים:

מי ידע הי נפיק – צפתח עשירי, שטייל צו מוס מעיקרא? בריש
 עשרה – כלומר, צעשירי.

משנה שנסמית עינו – דהוי מוס מוזהק. בני הכנסת – שאין
 חכמים.
גמרא בחוצה לארץ – שאינו
 ראו להקריב, ואפילו בזמן
 בית המקדש, נמסכת תמורה (כ"א,ג).
ספק – אמרה לי רבי ירמיה משמיה
 דרב, ספק אמרה לי משמיה דשמואל.
 שלשה מתירין את הבכור כו' –
 נמומין מוזהקין.

תוספות

פסק – אבל הא פשיטא, דבלא
 התרה אינו נשחט אפילו יש בו
 מום מובהק, אלא על פי שלשה או
 מומחה.

על כבודו דחכם לא עבר איסורא עבד
 – ואם תאמר: מהאי טעמא
 לשתרו בלא עדות כל בכורות שהכניסם
 מביאין לפנינו שיש בהם מום מובהק;
 ויש לומר: דשאני כהן, שירא לאוכלו
 בלא התרת חכם, פן יתגלה הדבר מתוך
 כך שחטיל בו מום. אבל האי ישראל –
 אין לומר שמביא לפני חכם פן יודע
 שרוצה לאוכלו ולגוזלו לכהן, שהרי גם
 עתה בשביל כך לא יתברר שלא יאכלנו
 הוא עצמו.

התרת בכור בחוצה לארץ על פי שלשה
 בני הכנסת – ממתניתין לא
 שמעינן ליה, דאיכא לאוקמה בזמן הזה.
 אבל בזמן שבית המקדש קיים – הוה
 ליה למיגזר חוצה לארץ אטו ארץ
 ישראל, שלא להקל להתיר על פי שלשה
 בני הכנסת. ועוד, משום דאיכא למאן
 דאמר בתמורה פרק "אלו קדשים"
 (כ"א,א) דבכורות חוצה לארץ, אם באו
 תמימים – יקרבו.

תנינא הרי זה ישחט כו' – הא דלא
 משני הכא: לאפוקי מדרבי יוסי
 אף על גב דנימוקו עמו, כדאמר בסמוך
 – משום דאם כן הוה ליה לרב יהודה
 למימר: הלכה כרבנן, או: אין הלכה
 כרבי יוסי. אבל רבי חייא דבסמוך נקט
 שני דברים מענין אחד, התרת בכור
 והתרת נדרים.

במקום שיש מומחה לא – לאו דוקא
 מומחה שהמוחוהו בית דין,
 דהא על רב אשי דלעיל אמרינן דאתיהו
 לקמיה הוהו שרוע משום כבודו דחכם.
 וכל מופלג בחכמה ומומחה ראוי להתיר
 בכור ונדר ביחודי, כדמשמע מדבר אשי
 דלעיל. ובפרק קמא דנדרים (ח,ב) גבי

רבינא דהוה ליה נדרא לדביתיה ואתא לקמיה דרב אשי וכו' וקאמר: שמע מינה
 תלת כ"י ויחיד מומחה שרי שמתא, משמע קצת דיחיד מומחה היו כרב אשי.
 וכן ההיא דפרק קמא דסנהדרין (ה,ב): אלא אם כן היה מומחה לרבים דן
 אפילו יחיד – לאו דוקא מומחה הנסמך כו', כדאמר רב נחמן התם: כגון אנא
 דן דיני ממונות.

פסק – ומיהו בזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם חשיב מומחה, להתיר
 בכור ונדר ביחודי, ולדון דיני ממונות.

שלשה מתירין את הנדר במקום שאין חכם – בענין זה דפרק קמא דנדרים
 (ח,ב) [דאמרינן]: לא שרי ליה לאיניש למישרי נדרא באתרא דרביה.
 ומיהו, ההיא, אפילו יש שם מומחה אחר – אין לאותו מומחה להתיר במקום
 רבו, כמו רבינא במקום רב אשי.

ממתניתין הוה אמניא [אם ממשנתנו הייתי אומר]: אפילו במקום שיש מומחה
מומחה – אין [ב] מתירים שלשה בני הכנסת, אבל במקום שיש מומחה –
מומחה, שלשה מתירין את הנדר במקום שאין חכם. ומבארים:

מי ידע הי נפיק – צפתח עשירי, שטייל צו מוס מעיקרא? בריש
 עשרה – כלומר, צעשירי.
משנה שנסמית עינו – דהוי מוס מוזהק. בני הכנסת – שאין
 חכמים.
גמרא בחוצה לארץ – שאינו
 ראו להקריב, ואפילו בזמן
 בית המקדש, נמסכת תמורה (כ"א,ג).
ספק – אמרה לי רבי ירמיה משמיה
 דרב, ספק אמרה לי משמיה דשמואל.
 שלשה מתירין את הבכור כו' –
 נמומין מוזהקין.

תוספות

פסק – אבל הא פשיטא, דבלא
 התרה אינו נשחט אפילו יש בו
 מום מובהק, אלא על פי שלשה או
 מומחה.

על כבודו דחכם לא עבר איסורא עבד
 – ואם תאמר: מהאי טעמא
 לשתרו בלא עדות כל בכורות שהכניסם
 מביאין לפנינו שיש בהם מום מובהק;
 ויש לומר: דשאני כהן, שירא לאוכלו
 בלא התרת חכם, פן יתגלה הדבר מתוך
 כך שחטיל בו מום. אבל האי ישראל –
 אין לומר שמביא לפני חכם פן יודע
 שרוצה לאוכלו ולגוזלו לכהן, שהרי גם
 עתה בשביל כך לא יתברר שלא יאכלנו
 הוא עצמו.

התרת בכור בחוצה לארץ על פי שלשה
 בני הכנסת – ממתניתין לא
 שמעינן ליה, דאיכא לאוקמה בזמן הזה.
 אבל בזמן שבית המקדש קיים – הוה
 ליה למיגזר חוצה לארץ אטו ארץ
 ישראל, שלא להקל להתיר על פי שלשה
 בני הכנסת. ועוד, משום דאיכא למאן
 דאמר בתמורה פרק "אלו קדשים"
 (כ"א,א) דבכורות חוצה לארץ, אם באו
 תמימים – יקרבו.

תנינא הרי זה ישחט כו' – הא דלא
 משני הכא: לאפוקי מדרבי יוסי
 אף על גב דנימוקו עמו, כדאמר בסמוך
 – משום דאם כן הוה ליה לרב יהודה
 למימר: הלכה כרבנן, או: אין הלכה
 כרבי יוסי. אבל רבי חייא דבסמוך נקט
 שני דברים מענין אחד, התרת בכור
 והתרת נדרים.

במקום שיש מומחה לא – לאו דוקא
 מומחה שהמוחוהו בית דין,
 דהא על רב אשי דלעיל אמרינן דאתיהו
 לקמיה הוהו שרוע משום כבודו דחכם.
 וכל מופלג בחכמה ומומחה ראוי להתיר
 בכור ונדר ביחודי, כדמשמע מדבר אשי
 דלעיל. ובפרק קמא דנדרים (ח,ב) גבי

רבינא דהוה ליה נדרא לדביתיה ואתא לקמיה דרב אשי וכו' וקאמר: שמע מינה
 תלת כ"י ויחיד מומחה שרי שמתא, משמע קצת דיחיד מומחה היו כרב אשי.
 וכן ההיא דפרק קמא דסנהדרין (ה,ב): אלא אם כן היה מומחה לרבים דן
 אפילו יחיד – לאו דוקא מומחה הנסמך כו', כדאמר רב נחמן התם: כגון אנא
 דן דיני ממונות.

פסק – ומיהו בזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם חשיב מומחה, להתיר
 בכור ונדר ביחודי, ולדון דיני ממונות.

שלשה מתירין את הנדר במקום שאין חכם – בענין זה דפרק קמא דנדרים
 (ח,ב) [דאמרינן]: לא שרי ליה לאיניש למישרי נדרא באתרא דרביה.
 ומיהו, ההיא, אפילו יש שם מומחה אחר – אין לאותו מומחה להתיר במקום
 רבו, כמו רבינא במקום רב אשי.

ממתניתין הוה אמניא [אם ממשנתנו הייתי אומר]: אפילו במקום שיש מומחה
מומחה – אין [ב] מתירים שלשה בני הכנסת, אבל במקום שיש מומחה –
מומחה, שלשה מתירין את הנדר במקום שאין חכם. ומבארים:

עיונים

לא יבקר בין טוב לרע אמר רחמנא כלומר, לא יבדוק ויבחין בענין הפרשת מעשר בהמה
 בין טוב לרע, כפי שהוא בשרא קרבנות, שצריך להביא קרבן תמים ומובחר. אלא כל שיעבור
 עשירי תחת השבט הריהו מעשר, אפילו הוא בעל מום (ירע). ומכלל הדברים אתה למד
 שנאסר על האדם להחליט מראש איוו בהמה תהיה מעשר. ועיקר דין זה נלמד להלן (ח"ב,ג)
 ממה שנאמר "כל אשר יעבור תחת השבט" (ויקרא כו, לב) – ולא שיעביריהו.
בני הכנסת כלומר, אנשים רגילים, המצויים בבית הכנסת, שאינם חכמים, מלומדים.
 ובמקום אחר (וב"ב פ"ג מ"ב) מזכירה המשנה את בני הכנסת כאנשים האוכלים חולין בטהרה
 (אבל ראה בתוס' נדה ז,א). ויש שהציע כי מדובר כאן באותם "עשרה בטלנים" שבכל עיר
 גדולה, המצויים תדיר בבית הכנסת וניזונים משל ציבור (קול רמ"ז על המשניות, עפ"י מגילה
 ה,א). וראה בגמרא בעמוד הבא.

מומחה הדין "מומחה" משמעו בעיקר מי שבקי ומיומן בדבר. אבל יש לו משמעו נוספת
 – מי שנוטה ונבדק וזכה להכרה (ולדברי רב שרירא גאון, עיקר לשון "מומחה" – מנוסה,
 כלומר, שניסוהו וזכנוהו. והוא מן הארמית "איתמחיה"). וכתב הרא"ש בשם רבינו יונה, כי
 מומחה לענין בכורות הריהו אדם, שבנוסף לידעת ההלכות בעניני מומים, הריהו בקי גם
 בראיית העין, לברוק ולבקר בהם ולהכירם היטב. ומדברי חלק מן המפרשים נראה כי יש
 להבין "מומחה" במונח – מי שהמוחהו, כלומר שניתנה לו רשות מפורשת לכך על ידי
 הנשיא שבארץ ישראל, כפי שנאמר במסכת סנהדרין (ה,א) (ראה ב"י יו"ד סימן שט, עפ"י
 הרמב"ם). אבל בתוס' חלקו על כך.

התרת בכור בחוצה לארץ והוא על פי המבואר במשנה במסכת תמורה (כ"א,א-ב),
 שאין מביאים את הבכור והמעשר מחוצה לארץ כדי להקריבם (ולפי אחת
 ממחזורות הרמב"ם, לדעתו אין כלל דין בכור בהמה טהורה בחוצה לארץ. והמפרשים

